

УДК 658: 330.131.7:339.13

РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРИКЛАД ЄС

З. Дідич, ст. викладач

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Якщо ми проаналізуємо структуру експорту України за 2014 рік, то побачимо, що найбільша сума валютних надходжень нашої держави була отримана за рахунок експорту сільськогосподарської продукції [1]. Звичайно, значною мірою такий результат був отриманий за рахунок того, що підприємства, які раніше забезпечували найбільшу частину валютних надходжень в країну, знаходяться у зоні АТО і експорт їх продукції став неможливим. Зростання експорту сільськогосподарської продукції відбувається насамперед завдяки тому, що у світі зростає попит на їжу, а це пов'язано зі збільшенням кількості населення планети. За підрахунками ООН, кількість населення Землі сягла 7 млрд осіб на початок листопада 2010 року, і, якщо воно зростатиме такими самими темпами, як зараз, до 2042 року на нашій планеті проживатиме 9 млрд осіб [4].

З огляду на це попит на продукцію сільського господарства залишатиметься стабільно високим протягом наступних десятиліть і Україна, з її значним потенціалом виробника сільськогосподарської продукції, може зайняти важливі позиції серед світових виробників продуктів харчування.

Однак, будуючи далекосяжні плани експортної експансії, необхідно враховувати той факт, що виробництво сільськогосподарської продукції з найдавніших часів вважається одним із найбільш ризикових видів підприємницької діяльності. Невизначеність щодо погодних умов і цін утруднює прогнозування та планування виробництва сільськогосподарської продукції. Саме тому ринок сільськогосподарської продукції є ринком із високим ступенем волатильності, адже існує дуже багато чинників на ньому, на які не можуть впливати виробники сільськогосподарської продукції. Ця волатильність також стосується світового ринку сільськогосподарської продукції. Зазначене свідчить, що врахування чинника ризику є важливим, коли йдеться про державну політику у галузі. Саме ця особливість, яка проявляє себе через волатильність ринку, неминуче виливається в розуміння важливості ризик-менеджменту у процесі здійснення державної політики регулювання сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У більшості країн світу існує чітке розуміння відповідальності держави за ризик-менеджмент у сільському господарстві. Він є вагомим складовою державної політики у сільськогосподарському виробництві. Особливості ризик-менеджменту у галузі досліджують такі вітчизняні вчені, як А. Скрипник, Ю. Шевчук, В. Гайдук, Р. Колібаба. Водночас роль держави в управлінні ризиками у сільському господарстві, зокрема в ЄС, у вітчизняній літературі висвітлена недостатньо.

Постановка завдання. У нашій статті ми розглянемо особливості ризик-менеджменту як складової сільськогосподарської політики в країнах ЄС. Необхідність такого аналізу зумовлена тим, що пріоритетність політики у галузі сільського

господарства передбачає формування необхідних та ефективних механізмів управління ризиками. Досвід країн ЄС, з цього погляду, є надзвичайно цікавим і корисним для України, адже дає змогу зрозуміти, які ризики сільськогосподарських виробників можуть бути зменшені за рахунок втручання держави і наскільки таке втручання є ефективним.

Виклад основного матеріалу. Результат будь-якої людської діяльності може різнитися від прогнозованого. Ризик того, що можуть відбутися відхилення від запланованого заздалегідь, існує завжди, а сільське господарство – це така сфера діяльності людини, де кінцевий результат залежить від багатьох чинників. Незважаючи на те, що технологічний прогрес зменшив залежність результатів сільськогосподарського виробництва від природних чинників, воно все ще залишається й залишатиметься галуззю людської діяльності зі значно більшим ступенем ризику порівняно з промисловим виробництвом.

Крім природних, важливим чинником ризику також є цінова нестабільність, що характерна для цієї галузі. Волатильність цін на сільськогосподарську продукцію зумовлена передусім неможливістю впливу на обсяги її виробництва. Для попиту та пропозиції продукції сільського господарства характерна їх нееластичність. Щодо світового ринку сільськогосподарської продукції, то коливання цін на ньому є навіть більш виражене, ніж на внутрішніх ринках. Така ситуація зумовлена тим, що основна частина продукції сільського господарства не потрапляє на світовий ринок [1, с. 94].

Існують інші фактори ризику, що є типовим не лише для сільськогосподарського виробництва, а й інших галузей економіки також. Йдеться про ціни на продукцію інших галузей, що використовуються у процесі виробництва, пально-мастильні матеріали та мінеральні добрива. Як ми вже вказували, попит на продукцію сільського господарства є нееластичним, тому зниження доходу споживачів не чинить суттєвого впливу на обсяги її споживання. Так само, як на інші види підприємницької діяльності, на діяльність сільськогосподарських виробників впливає макроекономічна ситуація в країні. Так, наприклад, для тих галузей сільського господарства, які значну частину своєї продукції спрямовують на продаж на зовнішніх ринках, коливання валютного курсу матимуть дуже вагоме значення. Не менш вагоме значення мають зміни у відсоткових ставках за користування кредитними коштами. Стихійні лиха, катастрофи, ризики невиконання фінансових зобов'язань клієнтами та діловими партнерами, непередбачувані зміни в економічній політиці держави (зміна податкових ставок, мит, квот, ліцензування) – усе це також є факторами ризику, які можуть суттєво змінювати економічні результати сільськогосподарських виробників.

Втручання держави може сприяти зменшенню ризиків для населення та підприємців. Однак слід розуміти, що в більшості випадків ризик не може зникнути завдяки втручання держави. Таке втручання може зменшити фінансові втрати підприємців, зокрема виробників сільськогосподарської продукції, переключивши ці втрати на суспільство загалом через механізм фінансування останніх із державного бюджету.

Якщо проаналізувати державну політику ЄС у сфері сільського господарства, то побачимо, що вона не має чіткої спрямованості на ризик-менеджмент. Водночас державна політика передбачає застосування певних інструментів, які зменшують ризики сільськогосподарських виробників. Ще однією характерною особливістю державної

політики ЄС у сфері сільськогосподарського виробництва є існування дворівневої системи впливу на галузь: національної на наднаціональній.

Аналіз державного управління ризик-менеджментом у країнах – членах ЄС на національному рівні свідчить, що, незважаючи на особливості, які притаманні кожній країні, спільною рисою для всіх них є акцентування головним чином на ризиках, пов'язаних із несприятливими погодними умовами [3].

У свою чергу наднаціональний рівень державного управління ризиками здійснюється через САР – спільну сільськогосподарську політику, основи якої були закладені ще у Римському договорі [6]. Саме через механізм САР управляють ризиками, які пов'язані з ціноутворенням, адже забезпечення сталих і високих цін на сільськогосподарську продукцію є одним з основних завдань сільськогосподарської політики. Така політика сприяла значному зростанню пропозиції сільськогосподарської продукції. Природно-кліматичні умови країн ЄС є такими, що виробники багатьох видів сільськогосподарської продукції перестають бути конкурентоспроможними порівняно з виробниками з інших країн, якщо їх позбавити державної підтримки. Державна підтримка у рамках САР фактично була прихованим субсидіюванням експорту. Вона сприяла збільшенню пропозиції на світових ринках сільськогосподарської продукції. Це не могло не викликати незадоволення у країн – торговельних партнерів ЄС і тому у 90-х роках ХХ ст. була здійснена реформа САР. Суть цієї реформи полягала у відмові від підтримки цін на сільськогосподарську продукцію і переході до прямого фінансування сільськогосподарських виробників з одночасним збільшенням рівня відкритості ринку сільськогосподарської продукції ЄС для імпорту [3]. Незважаючи на те, що програма підтримки цін була скасована, відсутність коливань в обсягах прямої фінансової підтримки сільськогосподарських виробників сприяла зменшенню рівня ризику. Ба більше, аналіз, проведений урядом ЄС – Європейською комісією, засвідчив про зростання стабільності рівня доходів сільськогосподарських виробників після запровадження системи прямого фінансування [5].

Водночас не можна сказати, що держава цілком усунулася від впливу на ціноутворення і застосування таких механізмів, як, наприклад, субсидіювання експорту [5].

Зараз в ЄС діє САР 2014–2020. Особливість цієї програми щодо ризик-менеджменту полягає в тому, що практика попередніх років, яка проявилася в прямому фінансуванні сільськогосподарських виробників, буде продовжена на період дії програми. Ба більше, ця практика буде поглиблена. У контексті аналізу ризик-менеджменту це означає, що пряме фінансування сільськогосподарських виробників і надалі залишатиметься вагомим та ефективним фактором зменшення ризику [6].

Висновки. Будь-яку підприємницьку діяльність супроводжує ризик. Сільськогосподарське виробництво як сфера виробництва з високим ступенем ризику потребує особливих механізмів, які могли б зменшувати його. Завдяки своєму втручання держава може зменшувати цей ризик, створюючи при цьому комфортніші умови для діяльності сільськогосподарських виробників. Яскравим підтвердженням викладеного є приклад ЄС. Поєднання механізмів ризик-менеджменту, які задіюють держави – члени ЄС як на національному, так і на наднаціональному рівні, дає змогу суттєво зменшити ризики, з якими зіштовхуються виробники сільськогосподарської продукції. Як свідчить

досвід країн ЄС, одним із найбільш дієвих механізмів управління ризиками є пряме фінансування сільськогосподарських виробників.

Бібліографічний список

1. Експорт сільгосппродукції з України в 2014 році склав \$16,7 млрд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/business/54be28754b3c0>.
2. Carrido A. Evaluating Risk Management Instruments: Policy Lessons and Prospects for the Future / A. Carrido, M. Bielza // Income Stabilisation in European Agriculture. – Wageningen : Wageningen Academic Publishers, 2008. – P. 79–97.
3. Tangermann S. Risk Management in Agriculture and the Future of the EU's Common Agricultural Policy [Electronic resource] / S. Tangermann // ICTSD Programme on Agricultural Trade and Sustainable Development. – Mode of access : <http://www.ictsd.org/downloads/2011/12/risk-management-in-agriculture-and-the-future-of-the-eu-common-agricultural-policy.pdf>.
4. The State of World Population 2011 [Electronic resource] / External Relations Division of UNFPA, the United Nations Population Fund, 2011. – Mode of access : <http://foweb.unfpa.org/SWP2011/reports/EN-SWOP2011-FINAL.pdf>.
5. Сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm.
6. Сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/05_en.pdf.

Дідич З. Ризик-менеджмент як складова державної політики у галузі сільського господарства: приклад ЄС

Проаналізовано фактори ризику сільськогосподарського виробництва. Досліджено роль держави у ризик-менеджменті сільськогосподарського виробництва в ЄС та її вплив на зменшення ризиків для виробників сільськогосподарської продукції. З'ясовано, що поєднання механізмів ризик-менеджменту на національному та наднаціональному рівнях дає змогу суттєво зменшити ризики виробників сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: ризик-менеджмент, волатильність цін, сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарська продукція.

Didych Z. Risk management as a part of state policy in agriculture: a case of EU

The factors of risk in agriculture production are analyzed. The role of state in risk management of agricultural production and its influence on risk reduction in EU is investigated. It has been found that the combination of risk management mechanisms on national and Community levels allows significant reduction of risks for producers of agricultural products.

Key words: risk management, volatility of prices, agricultural production, agricultural products.

Дидыч З. Риск-менеджмент как составная часть государственной политики в сфере сельского хозяйства: пример ЕС

Дан анализ факторов риска в сельскохозяйственном производстве. Исследована роль государства в риск-менеджменте сельскохозяйственного производства в ЕС и его

влияние на уменьшение рисков для производителей сельскохозяйственной продукции. Выяснено, что сочетание механизмов риск-менеджмента на национальном и наднациональном уровнях позволяет существенно уменьшать риски производителей сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: риск-менеджмент, волатильность цен, сельскохозяйственное производство, сельскохозяйственная продукция.